

ЈУБИЛЕЈИ

Др Бранко Ковачевић

БОРБА СА ОПОРТУНИЗМОМ У ОКТОБАРСКОЈ РЕВОЛУЦИЈИ И ГРАЂАНСКОМ РАТУ*

1. — Отпор опортунистичке струје политици ЦК на учвршћењу диктатуре пролетаријата

Послије одузимања власти из руку буржоазије, Лењин је у име Војно-револуционарног комитета 25. октобра објавио проглас грађанима Русије у коме је изјавио: „Привремена влада је збачена. Државна власт је прешла у руке Петроградског совјета радничких и војничких депутата — Војно-револуционарног комитета, који се налази на челу петроградског пролетаријата и гарнизона. Ствар за коју се борио народ: непосредно предлагање мира, укидање феудалне својине над земљом, радничка контрола над производњом, стварање совјетске владе, та ствар је обезбијеђена“.¹

Други конгрес совјета је, саставши се истог дана, формирао прву совјетску владу (Совјет народних комесара — СНК) на челу са Лењином. Сверуски централни извршни комитет радничких, сељачких и војничких депутата (ВЦИК) и прихватио декрете о миру и земљи, односно основне револуционарне захтјеве болшевичке партије.

Међутим, занос изазван тренутном и релативно лаком побједом над буржоазијом је кратак. Прекида га Керенски, који је успио да избјегне хапшење, побјегне из Петрограда, нађе генерала Краснова, команданта 3. коњичког корпуса, и врати се заједно с његовом армијом да би угушио револуцију. Његова контрареволуционарна — бјелогардејска застава, подигнута одмах иза октобарске револуције, наговјештавала је етапу контрареволуционарних напада, напада чију жестину, распрострањеност, трајање и снагу нико није могао да предвиди. Болшевици, који нијесу знали, ни могли знати, прави однос још неорганизованих и јасно неискристалисаних револуционарних и контрареволуционарних снага, спремали су се за одбрану и ушли у борбу са контрареволуционарном војском Краснова, очекујући даље ширење кон-

* Поглавље из студије „Троцки о пролетерској партији и перманентној револуцији“.

¹ В. И. Ленин, *Полное собрание сочинений*, т. XXXV, с. 1.

трареволуционарног таласа и спремни да га сузбију. Да би могли ефикасно да га сузбијају и сузбију, једино средство је било даље ширење и јачање револуције.

У таквој ситуацији есери и мењшевици, још неспремни да уђу у отворену борбу са новом совјетском влашћу, покушавају да је ликвидирају „мирним средствима“. Истичући да се СНК ослања само на једну партију, они захтијевају да се формира нова влада која би се ослањала на све „совјетске партије“ закључно са „народним социјалистима“ и да се Лењин смијени с положаја предсједника СНК. У сврху остварења ове намјере, они покушавају да искористе ВИКЖЕЉ (Сверуски извршни комитет савеза жељезничара), чију су подршку уживали, пријетећи штрајком и обуставом жељезничког транспорта.

ЦК бољшевика прихвата преговоре у вези са проширењем владине основе, али жели да ту основу прошири само представницима партија које су за то да власт остане у рукама совјета и које подржавају његове већ прихваћене мјере о миру и земљи. На преговоре су упућени Камењев, Сокољников и Рјазанов. Али умјесто да досљедно бране политику свога ЦК, они су се сложили да воде преговоре с ВИКЖЕЉ-ом на основу његове антибољшевичке и контрареволуционарне позиције. Тиме су изазвали оштар протест већине чланова ЦК. Први који је противу њих иступио на сједници ЦК од 1. новембра — био је Троцки. Он говори да је из Камењевљевог извјештаја о преговорима јасно „само толико, како партије, које нијесу учествовале у устанку, хоће да отму власт од оних, које су их обориле“ и да бољшевици не могу испустио Лењиново предсјдеништво у СНК, већ да морају „објаснити масама оно што желе да спроведу у живот и да им је зато потребан министарски апарат“.² Овим ставом он дијели Лењинову позицију.

Али, док се Лењин борио за што чистији класно-пролетерски и народни садржај дате револуције, указујући да за бољшевицима стоји „већина радника, сељака и армије“, да ту „нико није доказао да је база противу њих“, и да се питање оштро поставља: „или с агентима Каледина или с базом“,³ опредјељујући заснивање партијске политике на датој, али што чистијој класној основи, — дотле се у то, за револуцију врло опасно вријеме, у ЦК формирала опортунистичка опозиција (Камењев, Зиновјев, Риков, Аогин, Милутин) која је одражавала „расположења уморног (а не револуционарног) дијела становништва...“, „...уплашеног од стране буржоазије“, и била склона да прихвати коа-

² Протоколы Централног комитета РСДРП(б), Москва 1958, стр. 125.

Иначе иступање Троцког на овој сједници није забиљежено у „Историји КПСС“. Мјесто тога, тамо пише: „... Од тог момента Лењин и већина чланова ЦК — Бубнов, Ђержински, Свердлов, Стаљин, Урицки и други су морали да воде упорну борбу у ЦК и влади противу опортунистичке линије Камењева и његових присталица...“ (Види: *Историја КПСС*, т. III, књ. 1, стр. 344—345, изд. 1967).

³ Протоколы ЦК РСДРП(б), Москва 1958, стр. 129.

лицију са пробуржоаским партијама и њиховим вођама. Ова опозиција иступа веома агресивно, користећи све партијске и ван-партијске институције ради пропаганде својих схватања и тиме угрожава одлучну борбу за реализацију тековина октобарске револуције, тако да је већина ЦК приморана да јој упути ултиматум у коме између осталог стоји:

„Или ће партија морати да поручи садашњој опозицији да формира нову власт заједно са оним својим савезницима, у име којих опозиција сада саботира наш рад, — и тада ћемо се сматрати слободним у односу према тој новој власти, која ништа, осим колебања, немоћи и хаоса, унијети не може.

Или ће — у што не сумњамо — партија одобрити једино могућу револуционарну линију, изражену у јучерашњем рјешењу ЦК, и тада партија мора одлучно предложити представницима опозиције да пренесу свој дезорганизаторски рад ван граница наше партијске организације, Другог излаза нема и не може бити...“⁴ Испод овог ултиматума се ређају потписи Лењина, Троцког, Стаљина, Свердлов, Урицког, Ђержинског, Јофеа, Бубнова, Сокољникова и Муранова. Али ултиматум није уплашио опозицију. Умјесто да се покори већини ЦК, она је почела да демонстрира. Камењев, Риков, Миљутин, Зиновјев и Ногин подносе оставку на своја мјеста у ЦК, с изјавом да „не могу сносити одговорност за ту погибелјну политику ЦК, која се спроводи упркос вољи огромног дијела пролетаријата и војника, који очекују што брже прекидање крвопролића између појединих дјелова демократије.

Стога ми са себе скидамо одговорност чланова ЦК како бисмо имали право да отворено кажемо своје мишљење маси радника и војника и позовемо их да подрже наш позив: Да живи влада од свих совјетских партија! Непосредна сагласност на том услову.

Ми излазимо из ЦК у моменту побједе, у моменту владавице наше партије, излазимо за то, што не можемо мирно гледати, како политика руководеће групе ЦК води ка томе да радничка партија изгуби плодове те побједе, ка поразу пролетаријата“.⁵

Њихов став је јасан: большевичка партија и радничка класа не могу одржати власт без компромиса са непролетерским партијама. Они не виде да у компромису није спас, већ издаја пролетерске револуције. Стога, кад се и ВЦИК сагласио са одлуком ЦК, Ногин, Риков, Миљутин, Теодорович, Рјазанов, Дербишев, Арбузов, Јурењев и Ларин подносе оставку на рад у влади и комесаријатима с мотивацијом да стоје на гледишту „неопходности образовања социјалистичке владе од свих совјетских партија.

„Ми сматрамо“, веле они, „да би само образовање такве владе дало могућност да се учврсте плодови херојске борбе ра-

⁴ Ibidem, стр. 134.

* Всесоюзный центральный исполнительный комитет.

⁵ Протоколы ЦК РСДРП(б), Москва 1958, стр. 135.

дничке класе и револуционарне армије у октобарско-новембарским данима.

Ми сматрамо да ван тога постоји само један пут: очување чисто бољшевичке владе средствима политичког терора. На тај пут је ступио СНК. Ми на њега не можемо и нећемо ступити. Ми видимо, да то води ка одстрањењу масовних пролетерских организација од руковођења политичким животом, ка успостављању безодговорног режима и ка поразу револуције и земље. Носити одговорност за ту политику ми не можемо и стога скидамо са себе пред ЦИК звање народних комесара⁶.

Оваквим ставовима они су дошли до сукоба не само са одлуком ЦК него и са одлуком Другог конгреса совјета који је бољшевицима предао власт, захтијевајући да је упркос вољи совјета подијеле са онима којима није дата. Стога се ЦК, не уступајући њиховом притиску, обраћа „свим члановима партије и свим радним класама Русије“, писмом у коме истиче да „само бољшевичка влада може бити сада, послје Другог конгреса совјета, све до сазива Трећег или до нових избора совјета, или до састава нове владе од стране Централног извршног комитета, — само бољшевичка влада може сада бити призната као совјетска влада...“, да су „другови који су пошли поступили као дезертери“, да су „двојица од дезертера, Камењев и Зиновјев, још пред устанком у Петрограду поступили као дезертери штрајкбрехери“, да се „никаквим ултимагумима интелегентских групица, иза којих масе не стоје, за којима на дјелу стоје само корњоловци, савинковци, јункери и др. . . . нећемо потчинити. Нека буду спокојни и чврсти сви трудбеници. Наша партија, партија совјетске већине, стоји сложнo и чврсто на стражи њихових интереса, и за нашом партијом као и прије стоје милиони радника у градовима, војника у рововима, сељака у селима, спремних да остваре по било коју цијену побједу мира и социјализма!“⁷

Лењинава линија бескомпромисне пролетерске борбе противу свих класних непријатеља, која је спајала партију и радничку класу, однијела је и овог пута побједу, која се крила, не у трговању принципима и компромисима са буржоаским и пробуржоаским партијама него у даљем развијању побједоносне револуције.

Побиједивши у Петрограду и Москви — главним центрима у којима се зачала револуција — совјетска власт се почела кроз борбу ширити по цијелој земљи, спроводећи у дјело бољшевичку политику, супротну политици дотадашњих влада како на спољњем тако и на унутрашњем плану. Али, изгубивши битку са пролетаријатом на отвореној арени политичке борбе, гдје класе са оружјем у рукама долазе у непосредан додир, реакционарни елементи су се надали да ће питање сазивања уставотворне скупштине, као и њу саму, искористити за своје циљеве.

⁶ Ibidem, стр. 136.

⁷ Ibidem, стр. 140—142.

До освајања власти, поред пароле о власти совјетима, бољшевици су сматрали и паролу сазивања уставотворне скупштине као једну од главних борбених парола своје агитације. То је долазило отуда што је уставотворна скупштина била далеко демократскија институција од кадетских и мењшевичко-есеровских совјета, који су на власт избацили реакционарну привремену владу. Али сада, кад су се совјети ослободили реакционарног баласта, питање уставотворне скупштине је могло бити скинуто с дневног реда. Враћати се на уставотворну скупштину значило је враћати се од развијенијег, совјетског, на заосталији, буржоаски облик парламентарне демократије. Мјере које је донијела нова револуционарна власт биле су израз основних тежњи најширих народних слојева. Па ипак, добар дио радника и већина сељака нијесу схватили да совјети могу обезбиједити њихово спровођење у живот. Зато је Лењин говорио да „...сељаци не прихватају да вјерују да сва власт припада Совјетима, они још нешто очекују од владе, заборавајући да Совјет није приватна, него државна установа“.⁸ Рачунајући да искористе илузију маса о уставотворној скупштини, сада су реакционарне класе, које нијесу раније желеле да је сазову, хватале бољшевице за ријеч и почеле тражити од њих да дозволе њено сазивање. Тако су „ток догађаја и развитак класне борбе у револуцији довели до тога да парола „сва власт уставотворној скупштини... постане на дјелу парола кадета и калединаца и њихових сарадника“.⁹

Не желећи да масе, препуштене утицају контрареволуционарне пропаганде, одвоје од себе, бољшевици доносе одлуку да сазову Уставотворну скупштину, стављајући је унапријед пред обавезу да прихвати њихову политику о земљи, миру и власти совјета. У случају да она не прихвати ове услове, они су били спремни да је распусте. Али, прије него што би до тога дошло, требало је припремити и скупштину и масе за то да прихвате њихове ставове. Међутим, и сада, као и раније, иста опозициона група, „не знајући да правилно оцијени значај октобарског устанка и дубоко схвати задатке диктатуре пролетаријата, чинила је десноопортунистичку грешку, сматрајући сазив уставотворне скупштине завршном етапом револуције, предлажући да се не контролише њена припрема“.¹⁰ То је, по ријечима Урицког, „иста она струја која се јављала раније по питању устанка. Сада неки другови гледају на Уставотворну скупштину као на нешто такво што треба да овјенча револуцију. Они се налазе на становишту ујединитељства, они говоре, да не завршимо нетактичношћу и сл. Они су противу тога да чланови Уставотворне скупштине, бољшевици, контролишу сазив, однос снага и друго. Они гледају чисто формално, не рачунајући да се из чињенице те контроле јавља слика онога што ће се појавити око Уставотворне скупштине, а, имајући то

⁸ Ленин, ПСС, т. XXXV, стр. 62—63.

⁹ Ibidem, стр. 164—165.

¹⁰ *История КПСС*, т. III, кн. 1, изд. 1967, стр. 491.

у виду, ми имамо могућност да предвидимо позицију односа према Уставотворној скупштини. . . Ми сада стојимо на том гледишту, да се боримо за интересе пролетаријата и сиромашног селаштва, а ти, не многи другови, сматрају да ми стварамо буржоаску револуцију која треба да се овјенча Уставотворном скупштином“.¹¹

Као што се види, и овдје имамо напад истих људи на Лењинову политику оружане, насилне, „нелегалне“ класне борбе пролетаријата за власт и социјализам. Уставотворна скупштина, састављена од већине противника бољшевичке и совјетске политике, изјаснила се против ње. Зато је ВЦИК донио одлуку о њеном распуштању. А „с распуштањем Уставотворне скупштине“, писао је касније Троцки, „може се сматрати завршеним не само велико поглавље историје Русије, већ и мање значајно поглавље у историји наше партије. Превладавши унутрашње противурјечности, пролетерска партија није само овладавала влашћу, него је и сачувала у својим рукама“.¹² А то је било основно питање, ове, као и сваке револуције.

2. — Мир са Четворним савезом и развој револуције

Бољшевичкој власти је пријетила опасност не само изнутра него и споља. Међународни империјализам, подијељен на два ратом повезана тора — Антанту и Четворни савез — борио се од првог дана рата да искористи унутрашње противрјечности Русије које је рат затезао до крајњих граница њихове непомирљивости.

Полазак њемачке армије 1914. године у ратни поход против Русије, заборављајући искуство од 1905. године, кад је руска револуција показивала не само своје буржоаско него и пролетерско лице, њемачки социјалдемократски опортунистички елементи су поздрављали као славни поход који је требало да ослободи руски народ од самодржавног терора и пружи повољније услове за развитак социјалистичке револуције на Западу. Помажући овом преваром империјалистичка освајања своје буржоазије и прикривајући своју социјалшовинистичку и одбранашку политику, они су се ослањали на зрелост револуционарног покрета у Русији и уздали се у брзу војну побједу над њом и над Антантом.

Аутократска влада није била спремна да се преда нарастућој револуцији. Њој је био милији сепаратни мир с Њемачком, који ће јој оставити одријешене руке да се слободно расправи с револуционарним покретом. Кад се таква перспектива отворила пред Антантом, она је хтјела да је предухитри, па је

¹¹ *Первый легальный Петербургский комитет большевиков в 1917, Сборник материалов и протоколов, стр. 374.*

¹² *Троцкий перед судом коммунистической партии, Берлинское книгоиздательство, стр. 39,*

и сама почела да помаже и пожурује руску буржоазију, како би ослободивши се царизма и узевши власт у руке могла да настави рат. Тако је фебруарска револуција, давши власт у руке буржоазији, окренула земљу ка даљем настављању рата, а самим тим и кочењу даљег развитка револуције, њеним задржавањем у буржоаске оквире. Мењшевици и есери, који су као и остали западноевропски а нарочито њемачки опортунисти мислили да је Русија зрела само за буржоаску, а не и социјалистичку револуцију, помагали су и подржавали њену ратну, империјалистичку политику. Како се ова није могла водити без крајњих напора земље и безрезервне подршке пролетаријата и сиромашног сељаштва, они су, да би је што ефикасније подржали, одлагали рјешење основних питања која су чинила окосницу њихових политичких програма — увођење осмочасовног радног дана и расподјелу земље. Тако је њихова политика на дјелу ушла у отворену супротност са интересима маса које су представљали. Било је потребно вријеме да то масе увиде и да им окрену леђа. Бољшевицима је било потребно да покажују прстом на ограниченост остварене револуције, на реакционарну политику мешњевика, и есера, и да масе почну прелазити на њихову страну. Они то, нарочито послје Лењиновог повратка из иностранства, и чине. Борбе за осмочасовни радни дан и мир подигла је раднике у борбу против буржоазије, док је борба за земљу подигла сељаке у борбу против крупног земљопосједа, двије класе подједнако заинтересоване да искористе плодове револуције за себе и наставе рат. Али ова борба је довела бољшевику у Октобру на власт, постављајући их непосредно пред задатке да остваре мир.

Осмог новембра совјетска влада се обратила владама САД, Енглеске, Француске, Италије и осталим савезничким владама, а 10 новембра владама Четворног савеза, с изјавом да објављени Декрет о миру посматрају као официјелни предлог за непосредно успостављање примирја и отварање мировних преговора.

Тај декрет, који је захтијевао општи мир без анексија и контрибуција, био је супротан са политиком влада обје зараћене стране, јер су оне управо и пошле у рат ради прекрајања политичке карте свијета, ради заштите старих и освајања нових земаља и колонија. Стога су се оне залагале за мир који би се остварио по диктату побједника, настављајући сваки рат до сопствене и коначне побједе.

Мир који би се по совјетском предлогу потписао за Антанту није значио само лишавање угодности које јој је пружала евентуална побједа, него и побједу социјализма, новог, веома опасног противника за све капиталистичке зимље. „Ако Русија ни буде увучена у рат“, писао је Лојд Џорџ, „онда ће револуција постати један од највећих фактора, који ће одређи-

вати судбине народних маса у свим земљама...¹³ Зато, да Русија не би изашла из рата, Антанте није дала никакав одговор на совјетски предлог о миру, већ је почела свим силама да распирује и помаже унутрашњу буржоаску контрареволуцију, како би ту земљу и даље задржавала у ратном стању. Охрабрена њиховом подршком и животно заинтересована за даље настављање рата, руска контрареволуционарна буржоазија је чинила све што је могла како би омела совјетску мировну политику. Врховни командант, генерал Духоњин, коме је совјетска влада наредила да одмах предложи примирје свим зараћеним земљама и ступи у везу са њемачко-аустријским командама, отказао је послушност. Штабови фронта и дипломатски представници Антанте који су се налазили у генералштабу — пружили су му сву могућу помоћ. Као што се раније око питања мира организовала сва снага револуције, тако се сада око питања рата почиње организовати сва снага контрареволуције.

Да би ослабио реакцију, Лењин је приморан да се опет обрати масама: „Мир се“, подвлачи он, „не може само закључити одозго. Мир треба освојити одоздо...“¹⁴ „Војници! Ствар мира је у вашим рукама. Не допустите контрареволуционарним генералима да сруше велико дјело мира...“

Нека пукови, који се налазе на положајима, одмах изабери опуномоћенике ради формалног ступања у преговоре о примирју с непријатељем.

Совјет народних комесара вам даје право на то...“

Војници! Ствар мира је у вашим рукама! Будност, истрајност, енергија и ствар мира ће побједити!¹⁵

Обишавши ровове, ова директива је довела до распадања армије. Многи војници су почели да напуштају рововске линије, док су други, одбацујући наређења официра, мењшевика и есера, слали своје парламентарце у њемачке јединице и с њима потписивали примирје, тако да се оно проширило по цијелој линији фронта. Да би подржала њихову иницијативу, и влада преузима мјере ради коначног потписивања примирја. Двадесетог новембра она почиње у Брест-литовску званичне преговоре са представницима Четворног савеза о томе, а уговор о примирју је потписан 2. децембра. Он предвиђа прекидање свих ратних активности између потписаница, као и забрану пребацивања војске на друге фронтове, осим већ започетих.

Да би привремено примирје претворила у трајан мир, совјетска дипломатија почиње 9. децембра нове мировне преговоре. Признање једнакости свих народа и њиховог права на самоуправљање, што брже повлачење читаве војске са освојених и окупираних територија, успостављање политичке самосталности народа, потпуно одрицање од анексија и контрибу-

¹³ *История КПСС*, т. III, књ. 1, изд. 1967, стр. 510.

¹⁴ Ленин, *ПСС*, т. XXXV, стр. 88.

¹⁵ *Ibidem*, стр. 82.

ција, од економских притисака, уступање колонијалним народима политичке самосталности и слободног развитка — то су били основни принципи са којима је иступила совјетска делегација.

Њемци, којима је због тешкоћа на западном фронту примирје више одговарало од оваквог мира, нијесу се ипак могли отворено супроставити овим захтјевима, јер би то значило откривање империјалистичке суштине њихове политике. Стога су усвајање ових принципа условили захтјевом да се са њима сложе и државе Антанте.

Увидевши позадину такве њемачке политике и желећи да упознају западноевропско, а нарочито пролетерско јавно мњење са својом политиком, совјети предлажу да се преговори прекину и опет пошаље предлог земљама Антанте да им се и оне придруже. Ставови совјетске владе су, без сумње, наишли на симпатије код народа зараћених земаља. У свима њима су радници почели да демонстрирају и штрајкују у корист мира. Али, империјалистичко-милитаристички кругови су били јачи. Побједивши у Њемачкој, они натјерају своју делегацију да на обновљеним преговорима 27. децембра отворено иступи против принципа о самоопредјеливању и одлучно одбаци захтјев о напуштању окупираних територија Пољске, Прибалтика и дијела Бјелорусије.

Такав став Њемаца изазвао је код совјетске владе страх од ултиматума у којем би се захтијевало или прихватање анексионог мира или обнова ратних операција.

Ни једно од ова два рјешења није било лако прихватити. Раније започети преговори о примирју широко су распрострањени код војника мисао о закључењу мира, тако да су многи од њих напустили или једва чекали да напусте фронт и, последице трогодишњег мучења и крвопролића, врате се кућама да уживају плодове слободе и земље коју им је револуција донијела и пружала. Дио војске који се још хтио борити — није био добро организован и класно повезан. Њима су често руководили људи који су били против социјализма и бољшевичке политике. Стога је требало из основа извршити реорганизацију армије, а за то није било довољно времена. Уз то, потпуно економско расуло, недостатак хљеба и ратног материјала и парализован транспорт чинили су ситуацију још тежом. Земљи је био потребан предах и ради подизања економије, и ради учвршћења совјетске власти, и ради реорганизовања армије. Стога је потписивање анексионог мира било неопходно и једино могуће рјешење. Али, његово потписивање је значило јачање не само Њемачке него и њених милитаристичких-империјалистичких кругова, што се могло негативно одразити и на антиратно и револуционарно расположење њемачког пролетаријата и међународну пролетерску револуцију као такву. Увиђајући то, Роза Луксембург је писала: „Читава калкулација руске борбе за мир је почивала у суштини на постулату да ће револуција

у Русији бити сигнал за револуционарни устанак западног пролетаријата: у Француској, у Енглеској, али нарочито у Њемачкој. У том једином случају, али уосталом без икакве сумње, руска револуција би била полазна тачка општег мира. То се није догодило. Ако оставимо по страну неколико храбрих напора италијанског пролетаријата, пролетери свих земаља нијесу одржали ријеч руској револуцији. Али, интернационална по самој својој природи и у најдубљој својој суштини, политика пролетерске класе се може остварити само на међународном плану. Ако се она ограничава само на једну земљу, док радници других земаља спроводе буржоаску политику, акција револуционарне авангарде се искривљава у својим крајњим посљедицама. Ето због чега је једина међународна посљедица коју је, до сада, створила руска револуција значајан пораст моћи њемачког империјализма и опште пооштравање свјетског рата. Грешка за овај тргични историјски *quid pro quo* на првом мјесту пада на њемачки пролетаријат. То значи да пред историјом на њему почива основна одговорност за таласе крви која се сада пролива, социјалне и политичке посљедице евентуалног пораза западних држава од стране побједничког њемачког империјализма. Јер једино њемачки пролетаријат, постојано се правећи мртав, присилио је руске револуционаре да закључе мир са њемачким империјализмом, једином сувременом моћи у Њемачкој. И једино то исто понашање мртваца је дозволило њемачком империјализму да руску револуцију искористи у своје сврхе¹⁶... Општи мир не може бити постигнут без обраћања владајуће моћи у Њемачкој. Само ће буктиња револуције, само ће отворена борба маса за политичку власт, за доминацију народа и републике у Њемачкој дозволити да се избјегне пламен геноцида и тријумф њемачких анексиониста на Истоку и Западу. Њемачки радници су сада позвани да са Истока на Запад понесу поруку револуције и мира¹⁷

Иста политичка ситуација забрињава и Карла Либкнехта, који, такође, правилан излаз из ње види једино у њемачкој револуцији. „Али револуционарним посљедицама се супротстављају руски догађаји: јачање њемачког империјализма, консолидација контрареволуционарних снага и конфузија у крилу њемачког пролетаријата, изазвана двосмисленим понашањем совјетске владе према њемачком империјализму. Двосмисленим против њене воље, али двосмисленим по утиску који оставља на народне масе — а посебно на њемачки пролетаријат, који више од било кога има потребу за јасноћом. А такође и на пролетаријат земаља Антанте: налаже се њемачком пролетаријату да се на опортунистички начин акомодира на њемачки империјализам, или пак да опортунистички изглед учини сумњивим револуционарни жар за којим постоји толика потреба у Њемачкој. Дискредитује се у очима пролетаријата Антанте његова власти-

¹⁶ R. Luxemburg, *Oeuvres II*, Paris 1969, p. 43—44.

¹⁷ *Ibidem*, p. 45.

га револуција и међународна револуција преко руске револуције која се представља као подршка њемачком империјализму¹⁸. Либкнехт је против мира са Њемачком, али ако то значи истовремено и савез с Антантом, онда „нема неспоразума: склопити пакт с империјализмом Антанте исто је тако немогуће. Потребно је такође да и он буде смрвљен. Али ако Правда пише: рат противу Њемачке је рат за освајање Антанте, њеног капитализма, ми можемо исто тако рећи да је рат против Антанте три пута рат за освајање Њемаца (Аустријанаца, Бугара, Турака) и њемачког капитализма.

Само је могућ рат против обоје. За то нема снаге. Дилема: пропаст са револуционарним поносом — или продужавање срамне милости — или њемачка револуција. Све зависи од њемачког пролетаријата¹⁹.

Док су истински њемачки револуционари овако трагично преживљавали догађаје везане за пролетерску револуцију у Русији, гурајући њемачки пролетаријат ка револуцији и гледајући једини спас и гаранцију мира у међународној, а посебно у Њемачкој пролетерској револуцији, дотле су њемачки опортунисти били задовољни развитком опште међународне ситуације, која им је скидала руске непријатеље с врата. Настојећи да са себе скину одговорност за судбину руске и међународне револуције и да даље подржавају своју буржоазију, они су, исто као и руски мењшевици, обмањивали сопствени пролетаријат, јер су се у својој „фундаменталној интерпретацији руске револуције, из које природно проистичу детаљне процјене питања тактике, њемачки и руски опортунисти сретали са њемачким државним социјализмом; према њима руска револуција не може прећи извјестан стадијум, благододни циљ који је одредио њемачку војну стратегију у имгинацији њемачке социјалдемократије, обарање царизма. Ако је она отишла преко тога, ако је она узела за задатак успостављање диктатуре пролетаријата, то би била, према овој доктрини, груба грешка екстремистичког крила руског радничког покрета, бољшевика; и сва разочарања која је претрпјела револуција у свом посљедњем развоју, све конфузије чија је она жртва, посљедица су ове фаталне грешке. Теоријски, ова доктрина представљена тако добро преко Штампферовог *Vorwärts*-а као и преко Кауцког као плод „марксистичке мисли“, завршава се у таквом оригиналном „марксистичком“ открићу да је социјалистички преокрет национална ствар, скоро домаћа, сваке модерне државе посебно, У магли ове апстрактне шеме, један Кауцки, разумије се, умије оцртати врло прецизно свјетске економске релације капитала које чине да су све модерне државе органски повезане. Али руска револуција — плод међународног развитка и аграрног питања — не може се извршити у границама буржоаског друштва.

¹⁸ К. Liebknecht, *Militarisme, guerre, révolution*, Paris 1970, p. 190—191.

¹⁹ *Ibidem*, p. 191—192.

Практично, ова доктрина покушава да одбаци одговорност међународног пролетаријата, а посебно њемачког, у историји руске револуције, негирајући међународне интерференције све револуције. Није тачно да су рат и револуција учинили очигледним недостатак зрелости Русије, него су доказали да њемачки пролетаријат није довољно зрео да изврши своју историјску мисију. Судбина руске револуције зависи у потпуности од међународних догађаја“.²⁰

Ове мисли, узете из списка два знаменита револуционара — Розе Луксембург и Карла Либкнехта — који су тада, као досљедни интернационалисти и људи безгранично одани социјалистичкој револуцији, дјеловали у Њемачкој, показују у какву су сложену ситуацију ушли руска револуција и међународни раднички покрет послје Октобра, а нарочито у вријеме кад им се наметало да потпишу анексионистички мир с Њемачком. Та исторјиска драма је далеко више потресала чланове болшевичке партије, раздирући њихове сопствене мисли као и партију у цјелини. Стога у свјетлости тадашњих збивања и херојске унутрашње борбе која се водила око потписивања мира у сваком члану партије, Централном комитету као и у цијелој партији биједно изгледају извјесни симплификаторски историчари и политички шићарци који цио тај ток збивања посматрају са становишта тренутне политичке конјунктуре и на основу њега одређују коме је — Лењину, Бухарину или Троцком, историја дала за право. Снага болшевичке партије се није крила само у томе да ли ће она наћи најисправнији пут за рјешење сваког питања, већ и у њеном одважном и упорном настојању да се тај пут нађе, прихвати и њиме одлучно крене напријед.

Чим је вијест о њемачким аспирацијама за потписивање анексионистичког мира стигла у Русију, поједине партијске организације су почеле да иступају против потписивања таквог мира. Тако је на пленуму Московског обласног бироа РСДРП(б), под руководством Ломова, Осинског и Стукова, већ 28. децембра донесена резолуција у којој је захтијевано „прекидање мировних преговора с империјалистичком Њемачком, као и раскидање свих дипломатских односа са свима дипломираним разбојницима свих земаља“, с тим да се одмах почне са стварањем добровољачке револуционарне армије која ће повести рат против буржоазије свих земаља за идеје међународног социјализма.²¹ Истог мишљења био је и Петроградски комитет. Осим ових двију најјачих партијских организација, које су представљале основни стуб пролетерске власти у Русији, за револуционарни рат се изјаснило још партијских комитета, тако да они нијесу били усамљени.

Истовремено, Троцки, који се налазио на челу совјетске делегације на преговорима у Брест-Литовску, јавља Лењину да би у датој ситуацији било најисправније да совјетска влада пре-

²⁰ R. Luxemburg, *Oeuvres*, Paris 1969, p. 56—57.

²¹ *Седмой экстренный съезд РКП(б)*, изд. 1962, стр. 299.

кине преговоре, објави прекидање рата и одбаци потписивање анексионистичког мира. Разлоге за овакав предлог Троцки је овако мотивисао: (1) руска армија се налази у фази распадања и неспособна је да води рат; (2) неизвјесност да ли ће, због унутрашњих немира, моћи рат да наставе Њемци; (3) Њемци су окуражени растјеривањем уставотворне скупштине, јер су тај акт схватили као неспремност бољшевика да даље наставе рат, док је буржоазија Антанте исти акт сматрала као настојање совјетске власти — „агентуре Хоенцорелна“ да се преда Њемцима, а извјесни социјалдемократи у Њемачкој трубили да се у Брест-Литовску одвија комедија у којој су улоге унапријед подијељене. Стога је одбијање потписивања мира могло дати моралну предност совјетској власти, довести до тога да их Њемци ипак не нападну или, ако до напада дође, показати међународној радничкој класи да се ни о каквим унапријед подијељеним улогама не ради и тиме придобити њену наклоност на своју и антиимперијалистичку страну.²²

Лењин се није сложио са оваквим предлогом Троцког, па га телефонски извјештава: „Чини ми се да је Ваш план дискутабилан“,²³ и позива га да прекине преговоре и врати се у Петроград, како би се цијело питање размотрило на савјетовању ЦК, проширеном са партијским радницима осталих крајева земље — делегатима III сверуског конгреса совјета.

Тај састанак је одржан 8. јануара. За њега је Лењин припремио тезе о неодложном потписивању сепаратног и анексионистичког мира. Он у њима износи да основни социјални преображаји које совјетска власт жели да оствари још нијесу извршени. Главни отпор имућних класа тек предстоји. Да би се тај отпор савладао, потребно је извјесно вријеме „у току кога совјетска влада треба да има потпуно одријешене руке ради побједе над буржоазијом испочетка у својој сопственој земљи и за довођење у ред широког и дубоког масовног организационог рада“.²⁴ Зато се „стање ствари са социјалистичком револуцијом у Русији мора поставити у основу сваког одређивања међународних задатака наше власти...“²⁵, па и дилему „треба ли сада прихватити тај анексиони мир или одмах повести револуционарни рат“²⁶ Лењин рјешава тако што истиче да мир треба безусловно потписати. Истовремено, он оштро напада присталице револуционарног рата за то што не воде рачуна о реалној ситуацији и стварном односу снага, док у тезама не каже ни ријечи против позиције Троцког, иако је био против ње. А „главна се Лењинова бојазан, у вези са мојим планом“, вели Троцки, „састојала у томе да ми, ако се обнови њемачка офанзива, нећемо

²² Види: Лав Троцки, *О Лењину*, „Отокар Кершовани“, Ријека 1972, стр. 147.

²³ Ленин, *ПСС*, т. XXXV, стр. 225.

²⁴ *Ibidem*, стр. 244.

²⁵ *Ibidem*, стр. 244—245.

²⁶ *Ibidem*, стр. 245.

стићи потписати мир, тј. њемачки нам милитаризам за то неће дати времена: та звијер брзо скаче — често је понављао Владимир Иљич²⁷, Али, на састанку ЦК од 11. јануара, после је поновног напада на присталице револуционарног рата — Бухарина, Бубнова, Ломова, Осинског, Преображенског, Пјатакова, Радека и др. Лењин карактерише позицију Троцког као „међународну политичку демонстрацију“²⁸ и, признајући да непосредно потписивање представља корак удесно, што може омогућити Јапанцима и Американцима да заузму Владивосток, он се не солидарише ни с првима ни с Троцким, већ захтијева да се мир одмах потпише. Јер, „ако Њемци почну наступати, бићемо принуђени да потпишемо било какав мир, а тада ће, наравно, он бити гори“²⁹. Након низа дискусија, ЦК је прихватио предлог Троцког да се прекине рат, не потпише мир и армија демобилише. Исти предлог је прихватио, по ријечима Урицког, и Трећи конгрес совјета, који је одржан у вријеме од 10. до 18. (23—31) јануара 1918. године,³⁰ док је сам Стаљин говорећи о истом проблему казао да је „излаз из тешког положаја дала... средња тачка — позиција Троцког“³¹.

27 Троцки, *О Лењину*, „Отокар Кершовани“, Ријека 1972, стр. 15.

28 *Протоколи Централног комитета РСДРП(б)*, Москва, 1958, стр. 169.

29 *Ibidem*, стр. 169.

30 *Ibidem*, стр. 176.

31 *Ibidem*, стр. 178. Иначе, ми претпостављамо да је Троцки по овој одлуци поступао кад је 28. јануара (10. фебруара) 1918. одбио да са Њемцима потпише мир и напусти Брест-Литовск. У *Протоколима ЦК* из тог времена нема ни једног записника у коме стоји да је ријешено друкчије. Међутим, у *Историји КПСС* се истиче да „буржоаска историографија до садашњег дана настоји да докаже како је Троцки радио у сагласности са упутствима из Петрограда (G. Kennan, *Russia Leaves the War*, Princeton 1956. J. Wheeler-Bennett; *Brest-Litovsk, the Forgotten Peace*, March 1918, London 1963). Такве покушаје, стоји даље, да се фалсификује историја унутарпартијске борбе по тим питањима, оповргавају историјска факта“ (*Историја КПСС*, т. III, књ. 1, Москва 1967, стр. 530). При томе они се позивају на Лењинову изјаву са седмог конгреса партије, гдје он вели: „Морам се дотаћи позиције друга Троцког. У његовој дјелатности треба разликовати двије стране: кад је почео преговоре у Бресту, сјајно их искористио за агитацију, ми смо се сви слагали с другом Троцким. Он је цитирао дио разговора са мном, али ја додајем, да је међу нама било условљено, да ћемо се држати до ултиматума, послје ултиматума ми попуштамо... Тактика Троцког, уколико је она ишла на одуговлачење, била је исправна: неисправна је она постала када је било објављено прекидање стања рата, а мир није био потписан. Ја сам предложио потпуно одређено потписати мир.“ (*Седмий екстремный съезд РКП(б)*, Москва 1962, стр. 111). Послије ове изјаве Крестински је предложио резолуцију са захтјевом да конгрес призна исправност политике коју је заступао Троцки у Брест-Литовску. Конгрес се за њу изјаснио једном позитивно, други пут негативно, прихвативши Зиновљеву резолуцију у којој се та политика признаје дјелимично за исправну, као што је наводио Лењин. Али сваки од дискутаната по том питању — Зиновљев, Крестински, Јофе, Троцки, Радек — истичу да, иако Троцки није дјеловао по савјету Лењиновом, он је дјеловао по одлуци ЦК, донесеној на састанку од 8. јануара 1918. (види: *Седмий екстремный съезд РКП(б)*, стр. 128—137, као и Л. Троцки, *О Лењину*, стр. 147—156).

Та позиција је довела Троцког до тога да, противно Лењиновом захтјеву, 10. фебруара 1918.³² једнострано раскине преговоре с Њемцима и објави да је рат прекинут, што ће Лењин и један дио чланова Седмог конгреса осудити као погрешно. За погрешку Троцког „кривицу“ носе Њемци, јер су, упркос његовој „политичкој демонстрацији“ и надању да неће отпочети са настављањем рата, 16. фебруара послали совјетској влади изјаву о прекидању примирја и отпочињању непријатељстава 18. фебруара у 12 часова.

Истог дана, 18. фебруара ујутру, састао се ЦК да би ријешито треба ли или не одмах потписати мир. На састанку се Троцки изјашњава против слања телеграма Њемцима с предлогом за мир, доказујући „да сада тек маса почиње да вари то што се дешава; потписивање мира сада пак унијеће смо пометњу у наше редове; исто то у вези с Њемцима који рачунају да ми једино очекујемо ултиматум. Можда они рачунају само на психолошки ефекат. Треба причекати какав ће то све утисак оставити на њемачки народ. У Њемачкој је прекидање рата било дочекано с радошћу, није искључена могућност да ће њемачко наступање изазвати озбиљну експлозију у Њемачкој. Треба причекати ефекат и тада — још се може предложити мир, ако он не услиједи“.³³

Лењин се успротивио томе: „Ми се налазимо у ситуацији када треба дјествовати. Ако буде потпуно отворено наступање империјализма, тада ћемо сви бити за одбрану и тада ће то бити могуће објаснити народу. Ако сада отпочне наступање, а ми послије тога почнемо да објашњавамо масама, онда ћемо унијети више збрке, него ако будемо сада повели преговоре о продужењу примирја, ту не треба губити ни часа јер, масе такво постављање питања неће схватити. Или ћемо водити револуционарни рат за социјализацију земље и тада ће нас масе схватити, или ћемо водити преговоре о миру“.³⁴ ЦК је донио одлуку да се преговори о миру не воде. Али кад је већ постало јасно да Њемци наступају, дилема је ријешена тако што је ЦК истог дана увече донио одлуку да се мир одмах потпише. Нота о потписивању мира послана је тек сјутрадан, 19. фебруара. Њемци су на њу одговорили позитивно 23. фебруара, а мир је потписан 3. марта.

Да би потписивање мира било ратификовано, ЦК је морао претходно да изгради јединствене ставове о том питању и с њима изађе пред IV ванредни сверуски конгрес совјета. Стога је сазван Седми, ванредни конгрес РКП(б), на коме се одвијала оштра и жива дискусија о питању да ли одмах прећи на револуционарни рат или на потписивање мира са Њемачком. Коријен њене оштрине крио се у различитим схватањима унутраш-

³² Од овог дана датуми из руске историје су писани по новом календару.

³³ *Протоколи ЦК РСДРП(б)*, Москва 1958, стр. 198.

³⁴ *Ibidem*, стр. 198.

ње и међународне ситуације која су владала у цијелој земљи, па и у партији.

И присталице непосредног закључења мира и присталице непосредног вођења револуционарног рата полазиле су од двије идентичне премисе: (1) међународни капитал мора водити борбу противу руске социјалистичке револуције и (2) зато што је слабија, она ће бити угушена ако јој не прискочи у помоћ међународна револуција. Ово мишљење је присутно и код Лењина и код Бухарина и код Троцког. Тако Лењин, на примјер, пише: „Сигурно је да социјалистичка револуција у Европи мора наступити и да ће наступити. Све наше наде у коначну побједу социјализма оснивају се на тој сигурности и на том научном предвиђању“,³⁵ или „ако гледамо у свјетско-историјским сразмјерама, онда нема никакве сумње да би коначна побједа наше револуције, ако би она остала усамљена, ако не би било револуционарног покрета у другим земљама, била безнадежна“,³⁶ или „у сваком случају, поред свих могућих перипетија, ако немачка револуција не наступи, — ми ћемо пропасти“.³⁷ То исто понавља Бухарин кад говори: „Већ на самом почетку револуције ми смо говорили: или ће руска револуција бити спашена међународном револуцијом, или ће погинути под ударима међународног капитала“.³⁸

Иако су им полазне тачке биле идентичне, оне су имале само идентичну општост, јер се основно питање постављало конкретно: шта је са гледишта унутрашње и међународне ситуације исправније сада — потписати анексионистички, понижавајући мир и чекајући револуцију на Западу искористити добијени предах ради учвршћења совјетске власти, организовања армије и припреме за револуционарни рат, или пак, одмах отпочети с револуционарним ратом и у току њега и помоћу њега водити борбу за јачање совјетске власти, организовање армије и распиривање свјетског револуционарног пожара.

Лењин и његове присталице (међу којима су, поред осталих, били и сви они који су се супротстављали октобарској револуцији) сматрали су да је постојећа армија неспремна за борбу, да се не може очекивати револуција на Западу у најскорије вријеме и да је стога боље потписати мир, припремати се за одбрану и чекати с револуционарним ратом до момента кад изгледи за успјех буду сигурнији. Лењинови противници су сматрали да добијени мир неће трајати толико времена колико ће бити Русима потребно да се спреме: да ће мир само деморалисати домаћи и западноевропски пролетаријат и да је, ради настављања домаћег и међународног револуционарног континуитета, упркос евентуалним почетним поразима који ће наступити

³⁵ Ленин, ПСС, т. XXXV, стр. 245.

³⁶ Ibidem, стр. 11.

³⁷ Ibidem, стр. 15.

³⁸ *Седмой экстренный съезд РКП(б)*, изд. 1962, стр. 24.

због неспремности армије, потребно почети с револуционарним ратом.

Троцки, који се и овдје држао треће позиције, такође истиче да их „спасити у пуном значењу ријечи, може само европска револуција“.³⁹ Зато за њега и није „одлучујући за судбину наше револуције овај или онај наш однос према том питању (питању мира — Б.К.). Ја га не сматрам одлучујућим. По питању о томе, гдје је више шанси — тамо или овдје — ја мислим, да се не налази више шанси на оној страни на којој се налази друг Лењин. . . Али истовремено са тим, мислио сам и мислим, да та политика коју заступа тзв. опозиција, — политика револуционарног рата — зато, да би била стварно примјењивана на дјелу, захтијева фракцијску једнодушност, једнодушност свих нијанси партије — то прије свега. Немогуће је водити рат против Њемаца и против наше буржоазије, превлађујући мртвило широких слојева заостале народне масе, и истовремено имати против себе половину или већи дио партије с Лењином на челу“.⁴⁰ Ради јединства партије, иако је против Лењиновог става, он не жели да предложи да се уговор о миру не ратификује, чиме је помогао чвршћој побједи Лењиновог схватања и одржавања већег јединства партије.⁴¹ А кад је IV сверуски конгрес совјета ратификовао уговор о миру, Троцки наставља са спровођењем новоусвојене партијске линије на путу борбе за побједу социјалистичке револуције. Начин на који је замишљао остварење те побједи Троцки је изнио у тада објављеној књизи „Долазак бољшевика на власт“, намијењеној западноевропском пролетаријату ради бољег разумијевања унутрашњих збивања у Русији:

„Совјетска влада“, писао је он, „има право да у будућност гледа с поуздањем. Само тачан прорачун свих извора земље, само рационална организација производње, тј. организација утврђена на једном плану цјелокупности, и само економска и паметна подјела свих производа може спасити земљу. А то је у ствари социјализам. Или дефинитивно падање на ранг једне просте колоније, или социјалистички препород — то су двије алтернативе пред којим се налази наша земља.“

Рат је минирао земљиште цијелог капиталистичког свијета. То је оно што чини нашу непобједну снагу. Гвоздени обруч имперјализма који нас стеже биће скрхан пролетерском револуцијом. Ми у то не сумњамо ни тренутка, као што у дугим годинама наше подземне борбе против царизма нијесмо ни тренутка сумњали у његов неизбјежан пад.

Борити се, стегнути редове, створити радничку дисциплину и социјалистички ред, повећати производну снагу рада, и не бојати се никакве препреке, то је наша девиза. Историја ради

³⁹ Ibidem, стр. 65.

⁴⁰ Ibidem, стр. 65—66.

⁴¹ Ibidem, р. 69.

за нас. Раније или доцније избиће пролетерска револуција у Европи и Америци, и донијеће слободу не само у Украјини, Пољској, Литви, Курландији и Финској, већ и цјелокупном патничком човјечанству“.⁴²

Смисао ових лаконских ријечи има детаљно објашњење у Лењиновом чланку Наредни задаци совјетске власти, написаном крајем априла исте године. Оно свједочи о подударану њихових схватања о даљем кретању социјалистичке револуције.

⁴² Л. Троцки, *Долазак большевика на власт*, Београд 1920, стр. 91.